

Zaman Gazetesi

12/02/2013

HERKÜL MİLLAS

Her toplumsal değişiklik geçmişten ve gelenekten az veya çok etkilendir. Yani her “yeni” eskiyi de bir biçimde içinde barındırır. Konuşulan ve büyük bir ihtimalle yakın gelecekte göreceğimiz yeni anayasa da geçmişten bütünüyle kopmuş olmayacaktır. Yeni ve eski bir arada olacaktır.

Ancak mesele başkadır: Bu anayasa konusunda irade beyan edenler ve bu konuda belli istekleri ve amaçları olanlar, geçmişle ve gelecekle ne tür bir ilişki içindedirler? Ve daha önemlisi, nasıl bir ilişki içinde olmak istiyorlar? Yeni, hangi oranda yeni, hangi oranda eski olacaktır?

Soru hayatidir çünkü yeni anayasa ve “yeni düzen” nihayetle “bizim” algılarımızın ürünü olacaktır. Tabii ki muhafazakâr bir refleksle geçmişe ve geleneğe meyledenlerle geleceğe “ütopi” açısından yaklaşanlar farklı anayasalar oluşturacaklardır. Kolay olan, “kendi geleneklerimize göre” bir anayasanın ve “düzenin” oluşmasını söylemektir. “Onlar kendi geleneklerine, biz ise kendi geçmişimize göre” söylemi, çok doğal bir anlayışmış gibi zaten tekrarlanıyor. Böyle bir söz hem çok doğal sayılmakta hem de hoş gitmektedir: Kimliğimizi tatmin etmektedir. Oysa bu tür bir onlar-bizler kıyaslaması özünde yanlıştır. Çünkü...

“Onlar” ulus-devletlerini, demokratik anayasalarını ve çağdaş yasalarını oluştururken eskiye ve geleneksel olana karşı bir “devrim” yapmışlardır. Örneğin Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri, geçmişi –herhalde kısmen aşırı ve haksız bir biçimde de olsa– reddederek, farklı bir toplum oluşturmaya çalıştılar. Tabii ki eskiden bütünüyle kopamadılar; ama bilinçli ve kararlı bir biçimde yaptıkları veya yapmaya çalıştıkları eski olandan kopmaktı. Çünkü yakın geçmişlerinde krallar, aristokratlar, tebaa vardı. Onlar ise parlamento, hukuk devleti ve vatandaşlar istiyorlardı. “Onlar” geleneklerini aşmaya çalıştılar – bunu ne derecede başardılar ayrı bir konudur. Zaten geleneğe ve geçmişe bağlı çağdaş ve hele demokratik bir düzen bir çelişkidir (oximoron'dur).

Nasıl onlar geleneklerine bağlı kaldılarsa “biz de bize göre” reformlar yaparız söylemi, tarihî gelişmelerle uyumlu değildir. “Onlar” ütopya peşindeydiler. Yepyeni bir düzen kurmaya çalıştılar. İyi saydıkları bir toplumu oluşturmaya çalışırken akıllarını kullandılar – veya en azından bunu yapmaya çalıştılar ve bunu yaptıklarına inandılar. Biz bugün “onlara”, izlememiş oldukları bir yöntemi yakıştırıp, sonra kendi “bize özgü” yöntemimizi oluşturmaya çalışmamız tarihi gerçekliği tahrif etmektir. Herkesin kendi yolunu tabii ki seçme hakkı vardır, ama “onların” bu seçimimizde bahane olarak kullanması doğru değildir. Çünkü tarihi bu denli tahrif edersek, sanal bir dünyada yaşamaya başlarız. En başta kendimizi aldatmış oluruz.

Yeniden “onlara” dönmek istiyorum. Batı’da parlamenter rejimler kurulurken egemen anlayış aydınlanma felsefesiydi. Bu görüşün en belirgin özelliği, iyimserlikti. Belki aşırıydı bu iyimserlik, ama geleceğe umutla bakılıyordu. Bu yüzden “geleneklere” ve “geçmişe” pek bağlı kalınmamıştı. Zaten geçmişte müstebit krallar, fikir alanında baskılar, aşırı sınıf farkları, kilisenin taassubu, inanç alanında hoşgörüsüzlük ve günlük yaşamda yoksulluk vardı. Yeni ütopya ve çağdaş sloganlar bambaşkaydı: demokrasi, halkın egemenliği, özgürlük, gelişme, eşitlik gibi kavramlardı. Özellikle otoriter geçmişin reddiydi. Bunların hiçbiri “yakın geçmişle” ilişkilendirilmiyordu.

Bu yüzden “bize göre” bir anayasa beni kaygılandırıyor. “Onlarda” olduğu gibi, bizim geçmişimizde de iyi ve kötü padişahlar, yetenekli ve yeteneksiz diktatörler, baskıcı rejimler, derin devletler, otoriter liderler, toprağa bağlı köylüler ve köleler, tepeden dayandırılan görüşler ve ideolojiler ve taassup var. Kimi zaman güçlü, kimi zaman güçsüz düşmüş devletler var. Parlamento, halkın seçtiği liderler, insan hakları kavramı vb. yok. Böyle bir geçmişten devşirilecek bir gelecek, en iyi bir durumda, yetenekli padişahlar ve hoşgörülü müstebit yöneticiler doğurabilir.

Anayasa olsun, başkanlık sistemi olsun “bize göre” olmamalı. İnsan aklının yaratabileceği en pratik, en hakkaniyetli, en demokratik, ama özellikle en suiistimale kapalı sistem olmalı. Ve varsın bu bilgi uzaklardan, Çin’den gelsin! “Onlar” da zaten öyle yaptılar, kendi tarih ve geleneklerine karşı çıkararak. “Yeni”, zaten tanım sonucu eskinin tekrarı olamaz; özünde yeni olması için, özünde geçmişin reddini içermeli. “Bize göre” söylemi milli gururu okşar. Ancak çağdaş dünya, her milletin geçmişine göre oluşmuyor, bütün dünya farklı bir anlayışın etkisinde aynı yönde değişiyor. Örneğin “demokrasi” yeryüzünün her yanında bir ideale dönüşüyor. Parlamento, insan hakları, ifade özgürlüğü de öyle. Ama hiçbir ülkenin “geçmişinde” bugünkü anlamıyla bunlar yoktu.

Dikkatle geçmişe baktığımızda bunları “anımsatan” bazı uygulamalar tabii ki her toplumda görülebilir; adalet, toplumsal dayanışma, hoşgörü tabii ki çok eski hasrettir. Halklar da bunları hatırlatarak yeni olanı geçmişlerine yakıştırmaya, geçmişle yeni arasında sanal bir köprü oluşturmaya çalışır. Ama bu, “bize göre” düzen kurmak değildir; bu, yeniye bir meşruiyet havası vermektir.

Somut bir örnek bu konuda şüphe bırakmayacak. Hukuk “bize özgü” olamaz; olursa Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi her kararı bozar. Geçmişimize ne denli saygılı olsak da, eskilere bakarak, kadıların kararlarından ve şeyhülislamın fetvalarından esinlenerek adalet sağlanamaz. Geçmişte, yalnız Anadolu'da değil, bütün dünyada otoriter anlayış egemendi. Bu otoriter rejimler, her memleketin dinamiklerine göre farklı tarihlerde ve farklı tempolarla olsa bile, tümü bütün dünyada aynı yönde değişmekte. Çağdaşlık bu evrenselliği benimsemekle sağlanır. “Milli” ve yerel kalmak belki yemek, müzik, giyim gibi konularda olur ama siyasi alanda olunca bu seçim içe kapanmak anlamını taşıyacaktır. Zararı ise uzun sürede belli olacaktır.

Çağdaş siyasi sistemler ilaç gibidir; “bize göre” ilaç olamaz. İnsanlar için iyi olan neyse bize de o yaraşır. Bize göre futbol, üniversite, trafik de olmaz. Bu evrensellik, kimlik sorunu da yaratmamalı. Çünkü yerel kimliklerin çok üstünde her birimizin bir insan kimliğimiz var; ona güvenebilir, ona sarılabılıriz. “Bize göre” derken “biz, insanlara göre” yorumunu da getirebiliriz. İnsanlığı bir bütün olarak görürsek, biz-onlar ayırımı da önemini kaybeder.